

ปรัชญาการศึกษาในวรรณคดีไทย

ความหมาย

ปรัชญาการศึกษาในวรรณคดีไทย (Philosophy of Education in Thai Literature) หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา วิธีการจัดการศึกษาอันได้แก่หลักสูตร วิธีสอน การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

ปรัชญาการศึกษา เป็นการนำญาณวิทยา มาปฏิบัติ เป็นศาสตร์ที่คิดค้นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา สาระนั้นนำมาจัดการศึกษา และวิธีการจัดการศึกษา สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ ได้วิเคราะห์พบปรัชญาการศึกษาที่ปรากฏในวรรณคดีไทยทั้งสี่สมัยได้ดังนี้

ในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัยได้เสนอความคิดทางการศึกษาที่สำคัญไว้ให้ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงว่า “เมื่อน้อยให้เรียนวิชา” เห็นได้ว่าความคิดทางการศึกษาที่สำคัญนี้คือการให้การศึกษาแก่เด็ก และให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดไป จนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องเรียนรู้อยู่เสมอ เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ดังปรากฏความคิดในบทกลอนว่า “เป็นคนเรียนความรู้”

เป้าหมายของการจัดการศึกษามีอยู่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “สั่งสอนให้ไท ทั้งหลายรู้บุญรู้ธรรมแท้ แก่คนอันมีในเมืองไท ด้วยรู้ด้วยหลง (รู้หลักฉลาด) ด้วยแก้ด้วยหาญ ด้วยแคะด้วยแรง” ความที่ปรากฏนี้ย่อมชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาว่า ให้ประชาชนได้รู้ได้เข้าใจในเรื่องบุญเรื่องธรรมที่แท้จริงรู้ให้ถึงแก่นแท้ อันจะทำให้เป็นคนดี และเป็นคนฉลาด มีความกล้าหาญ อดทน และประกอบสัมมาชีพได้

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานี้มีปรากฏอย่างชัดเจนในเรื่องนางนพมาศ ว่าจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาความฉลาด ความชำนาญชำนาญ คุณธรรม และศรัทธาอุตสาหะ ดังข้อความที่ปรากฏว่า

“แต่ข้าน้อยรำเรียนสรรพวิชาการทั้งมวล ตั้งแต่ 7 ขวบ จนจำเรียนจนมาได้ 15 ปี ก็ถึงชำนาญชำนาญสิ้นเสร็จ นับว่าเป็นสตรีนักปราชญ์ ฉลาดรู้คดีโลกธรรมในแผ่นดินได้คนหนึ่งแท้จริง เบื้องหน้าแต่นั้นท่านบิดามารดาก็มอบทรัพย์แสนตำลึงให้เพื่อประโยชน์ได้เป็นสินสำหรับใช้สอยซื้อขายเครื่องแต่งกาย แลข้าน้อยนี้มีกมลจิตกอปรด้วยศรัทธาอุตสาหะ บำเพ็ญทานกุศล บริจาคทรัพย์ ออกปฏิสังขรณ์ เจดียสถานต่าง ๆ มีพระวิหารทานและสถานพระเทวรูป” เป็นต้น

สาระนั้นนำมาสอนประกอบด้วย “คดีโลกคดีธรรม” คดีโลกที่นำมาสอนนั้นนางนพมาศพรรณนาว่า “ในสมัยนั้นนรชาติชายหญิงสิ้นทั้งมวล ย่อมมีความผาสุกสบายด้วยอำนาจคุณโลกธรรมดาเป็นไปโดยเสมอ มิได้ยังมีได้หย่อน พยาธิโรคาภิเษบาบง หม่อมมนุษย์ก็ประกอบไปด้วยสติปัญญาโดยมาก ต่างรำเรียนสรรพวิชาต่าง ๆ ฝ่ายทหารก็เรียนรู้ศิลปศาสตร์ เพลงอาวุธคือ วิชาช้าง ม้า กระบี่ กระบอง โล่ ดั้ง ดาบสั้น ดาบยาว กริช ก้นหย่น โคมระกำชาบ ปืนไฟใหญ่่น้อย มวยปล้ำ ตำรับตำราพิชัยยุทธ์ เวทมนต์ คงกระพันชำนาญชำนาญเป็นอันดี บรรดาพวกพ่อเรือนก็ต่างเล่าเรียน คัมภีร์ไตรเพทไตรวิชา คือ กลบท กลกลอน ทำนุก ทำเนียบ อักษร อักษร ครุ ลหุ สูตรภรณ์สูตรฉวางค์ ตำรับโหราศาสตร์ ทักษาพยากรณ์ สมมุส

อินทพาสบาทจันทร์สารำอาจ รั้งจักรวาศีดารากฤษ
นพเคราะห์ สุริยคราส จันทรคราส โดยพิสดาร บ้างก็
เรียนรู้เวชกรรม คือ โอสถแพทย์ สัมพันธแพทย์ เนตร
แพทย์ วรรณโรคแพทย์ อาคมะแพทย์ อรุณะแพทย์ บาง
พวกก็เรียนวิชาเป็น ช่างสุวรรณหิรัญรัตน์ วัฒนิก วาด
เขียน แกะจำหลักปั้นกลึงหล่อหลอมสรรพวิชาต่าง ๆ
ขำนิขำนาฏโดยมาก ฝ่ายสตรีก็ต่างรำเรียนวิชาช่าง
สุวรรณลายแล่นเลขาแกะปั้น ปักทอ ร้อยกรอง เย็บ
ย้อมเป็นที่ทำกิจ เกษมสุขทุกถ้วนหน้าราชาธิชาตยหญิง”

สำหรับคดีธรรมนี้เป็นการศึกษาเพื่อให้
ประชาชนปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรม ถือเป็นสิ่งที่
เน้นย้ำอย่างมาก จัดเป็นอันดับหนึ่ง ดังที่ยกข้อความ
ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงทรงสอนประชาชน
ด้วยพระองค์เองและทรงปฏิบัติตนเป็นเยี่ยงอย่างแก่
ประชาชนของพระองค์ด้วย พระยาสิทธิไทย ทรงแต่ง
หนังสือไตรภูมิพระร่วงไว้สอนประชาชน ให้รู้หลักพุทธ
ธรรม สุภาสิตพระร่วงชี้แนะให้ผู้คนปฏิบัติเพื่อความ
สุขความเจริญแห่งตน คำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตน
ที่เหมาะสมนั้น มีอยู่มากมายในวรรณคดีไทยเรื่อง
นางนพมาศ และการปฏิบัติศีลธรรมของคลองธรรมก็
จะได้รับการลงโทษตามควรแก่การกระทำผิดในมังราย
ศาสตร์ ขอยกตัวอย่างการสอนคดีธรรมจากหนังสือ
เรื่อง ไตรภูมิพระร่วง มาให้อ่าน ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิราชนั้น ๕ รั้งบุญธรรม ๕ รั้ง
สั่งสอนคนทั้งหลายให้รู้ในธรรมเพียงดังพระพุทธเจ้าเกิด
มา แลสั่งสอนโลกทั้งหลายให้อยู่ในธรรมได้ ครั้นนั้นพระ
ญามหาจักรพรรดิราชนั้น ๕ ก็สั่งสอนแก่ท้าวพระญาทั้ง
หลายให้อยู่ในธรรม ๕ จึงกล่าวดังนี้ว่า ท้าวพระญาทั้ง

หลายจงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทั้งหลาย ๑๐ ประการ
อย่าให้ขาด จงรักลูกเจ้าแห่งขุนหมื่นทนายไพร่ฟ้าข้าไท
ทั้งหลายอย่าได้เลือกที่รัก อย่าได้มักที่ชัง แลรักเขาจง
เสมอกันแล คนทั้งหลายนี้ยากที่จะเกิดมาเป็นคน ครั้น
ว่าเกิดมาได้เป็นท้าวเป็นพระญาดังชาวเจ้าทั้งหลายนี้
ย่อมมีบุญสมภารมากแล้ว จึงชาวเจ้าทั้งหลายบุญรู้
ธรรมรู้กลัวรู้ละอายแก่บาปนั้นจึงนึกเกิด จงบังคับถ้อย
ความสิ่งอันใดก็ดี ด้วยใจอันซื่ออันชอบ ด้วยทรงธรรม
อย่าให้พันวันพันคืน ถ้าแลทำดังนี้ได้เทพยดาแลมนุษย์
ทั้งหลายก็สรรเสริญคุณแห่งท่านแล อันว่าชาวเจ้าทั้ง
หลาย เกิดมาแลได้เป็นท้าวเป็นพระญาดังนี้ได้ สุขชาว
เจ้าหากอยู่แล หากเกิดมาเมื่อไร แลสุขชาวเจ้าทั้งหลาย
เที่ยวยอมได้ทำบุญแลธรรมแลทำกุศลมาแต่ก่อนโน้น
จึงได้เกิดมาเป็นท้าวเป็นพระญาดังนี้ได้ แลสุขชาวเจ้า
ทั้งหลายได้รู้จัก คุณแก้ว ๓ ประการ คือ พระพุทธเจ้า
พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าได้ไว้นับคำรบแต่ก่อนแล
พระธรรมอันบูรณาจารย์มีต้นว่า พระพุทธเจ้าเทศนา
ไว้ และมีนักปราชญ์ผู้รู้เทศนาให้ท่านทั้งหลายฟัง ว่าอัน
ใดชอบธรรม ควรชาวเจ้าจำแลทำตามอันนั้น อันใดว่า
มิชอบธรรมควรชาวเจ้าเว้นเสียทั้งหลายเว้นเสีย

แลเราจะกล่าวถึงบาป ๕ ประการ อันควรเว้น
เสียนั้นให้ชาวเจ้าทั้งหลายฟังบัดนี้ บาป อันหนึ่งได้ คือ
ว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายอันมีชีวิตจิตวิญญาณ รู้ไหวรู้ตึง
ประดาว่ามดตัวหนึ่งก็ตี ปลวกตัวหนึ่งก็ตี มิควรฆ่าให้
ตายเลยมาตราบว่าคนผู้ใดกระทำร้ายด้วยประการใด ๆ
ก็ตีบมิควรฆ่าให้ตาย ควรสั่งสอนโดยธรรมแล เพราะ
ว่าปลงชีวิตสัตว์อันรู้ตึงนั้นเป็นบาปร้ายนักหนา ครั้นว่า
ตายไปเกิดในนรกทนต์ทุกขเวทนาเดือดร้อน อยู่หึ่งนาน

นัก เมื่อพ้นจากนรกแล้วขึ้นมาเกิดเป็นคน ย่อมได้เป็นคน
คน หนทุกข์โศกเดือดร้อน ท่านย่อมได้ทำร้ายแก้ตน
ลำบากนักแลหาความสุขเย็นใจปมิได้ได้รับชาติพัน
ชาติ แลย่อมได้พลัดพรากจากญาติกาที่รักทั้งหลาย
แล ผิดว่าตนมิกลับบาปนั้น แลยังทำบาปอีกเล่าก็เร่ง
สืบบาปนั้นไปอีกปฐุ์สิ้นสุดเลย

อันหนึ่งคือว่าทรัพย์สิ่งสินท่าน อันเข้าของเข
มิได้ให้แก่ตน ชาวเจ้าอย่าควรเอา อันหนึ่งตนมิได้เอา
และใช้ให้ผู้อื่นเอาที่ดี มิควรใช้ให้ผู้อื่นเอาเลย ได้โลก
และผู้ใดเอาสินท่านอันท่านมิได้ให้แก่ตนตั้งนั้นครั้น
ว่าไปเกิดในนรกแล้วททุกข์เวทนาหึ่งนานนัก ครั้น
ว่าพ้นจากนรกนั้นขึ้นมาเป็นคนโหดปรีชนักหนา ยาก
เฟ็ดเร็ดไร้เชิญใจนักหนา แลมิอาจพรรณาถึงความ
ยากไร้นั้นถ้วนถึ ได้เลย แม้มาตราบว่าจะมีทรัพย์อันใด ๆ
แล เป็นสินของตนเล็กน้อยก็ด้อยมมีผู้มาชิงช่วงจกลัก
เอา แม้นได้ใส่พกไว้ก็ตกเสีย ปมิไฟไหม้เสีย ปมิก็น้ำ
พัดเอาไป แต่เป็นคนเชิญใจอยู่ตั้งนี้ได้ถึงพันกำเนิดจึง
สิ้นบาปนั้นและผิคนแลมีรู้จักบาปกรรมวิบากตั้งนั้นแล
ตนยังกระทำบาปไปเบื้องหน้าอีกเล่าได้ก็เร่งสืบบาป
นั้นไปอีกเล่า ปมิรู้สิ้นปมิรู้สุดบาปนั้นเลย

อันหนึ่งอันว่าบาปปรทการกรรมแล คือว่าทำ
ชู้ด้วยเมียท่านนั้น ชาวเจ้าทั้งหลายอย่าควรกระทำ
เลย มาตราบน้อยหนึ่งก็ดี อย่าได้กระทำเลยผิแลผู้ใดแล
กระทำปรทการกรรมไ้จะไปตกนรกสมพิลวันไม่จวนั้น
เป็นเหล็กแลหนามนั้นยาวย่อมเหล็กแหลมคมหนัก แล

มีเปลวไฟลุกอยู่ปมิรู้เหือด แลมีฝูงยมบาลถือหอกทิ่ม
แทงขับให้ขึ้นให้ลงททุกข์เวทนาอยู่หึ่งนานนัก ครั้น
ว่าพ้นจากนรกขึ้นมาเป็น สระสเปเทินเป็นกะเทยได้
พันชาติ ผิเกิดมาเป็นผู้ชายก็ดีได้ เขาย่อมได้สืบหลาย
กำเนิดนักแล

อันหนึ่ง อันว่าความมุสาวาท คือ ว่าหากำจริง
ปมิได้แลกล่าวนั้น สุชาวเจ้าทั้งหลาย อย่าควรกล่าวถ้า
แลว่าผู้ใดกล่าวคำมุสาวาทไ้ ผู้นั้นแลจะตคนรก แลมี
ฝูงยมบาลทั้งหลาย หากกระทำให้ททุกข์เวทนา หึ่ง
นานนักหนาครั้นพ้นจากนรกขึ้นมาเป็นคนไ้ ย่อม
เหม็นกลิ่นลามกอาจม ทั้งหลายนักหนา แลมีรูปกาย
อันให้ห็นนักหนา ผิผิดท่าน แลท่านจะกระทำร้ายหนี
ท่านบ่ห่อนจะรอด ท่านได้กระทำร้ายทุกชาติ ซึ่งว่า
ผ้าอันจะนุ่งจะห่มนั้นก็เหม็นสาบเหม็นสางพึงเกลียด
นักหนา ได้พันชาติ จึงสิ้นบาปนั้น ผิแลมีรู้จักกรรม
วิบากของตนตั้งนั้น แลยังกล่าวมุสาวาทไปภายหน้า
อีกเล่าได้ แลบาปนั้นหาที่สุดที่แลแล้วปมิได้เลย

อันหนึ่ง อันว่าเหล้านั้นแล สุชาวเจ้าทั้งหลาย
อย่าพึงคบหากันกินเลย ถ้าแลว่าผู้ใดคบหากัน กิน
เหล้าได้ บาปนั้นให้ตกนรก แลมียมบาลทั้งหลาย
ทำร้ายแก้ตน ๆ ททุกข์เวทนาหึ่งนานนักหนาแล เมื่อ
พ้นจากนรกขึ้นมาได้เป็นผีเสื้อ ๕๐๐ ชาติ แลเป็นสุนัข
บ้า ๕๐๐ ชาติ แม้นเกิดมาเป็นคนไ้ ก็เป็นบ้า อันหนึ่ง
แลมีรูปกายปมิงามเป็นคนอัปลักษณ์ใจพาล แลมีรู้จัก
ความผิดแลชอบ แลเป็นคนโหดห็นนักหนา ผิว่ามีรู้จัก

บาปตนนั้น และยังกระทำบาปนั้นสืบไปเปล่า แลบาป
นั้นก็แรงมากไปเปล่า แลยากที่จะพ้นจากบาปทั้งหลาย

แลกรรมอันใดอันมิควรกระทำแล ชาวเจ้า
ทั้งหลายอย่าได้กระทำสืบไปเลย อันว่าถ้อยคำ ที่เรา
กล่าวมานี้ชื่อ เบญจศีลแล ควรแก่ชาวเจ้าทั้งหลายผู้
เป็นท้าวเป็นพระญาเร่งจำไว้ให้มั่น แลสั่งสอนท้าวพระ
ญาลูกเจ้าแห่งขุนหมื่นทนายไพร่ฟ้าข้าไททั้งหลายอัน
มีในอาณาจักรเพราะตนให้รู้แล ให้อยู่ในความชอบดัง
นั้นให้จำเริญ สวัสดิ์ทุก ๆ ชาติแล”

สำหรับการศึกษาของพระสงฆ์นั้นนางนพมาศ
บรรยายไว้ว่า

“ อนึ่ง อันว่าพระกุลบุตรพุทธิในรสสังฆ
รัตนาคมวาสีอริยญญาวาสีสันทั้งมวลล้วนแต่ปฏิบัติ
ตาม พระวินัยบัญญัติ ประเสริฐด้วยศีลคุณจรดคุณ
กิจจะสมณคุณ ต่างเล่าเรียนคันถุระวิปัสสนาธุระ ที่
มีพระวรรษาอายุเป็นพระมหาเถรท่านรอบรู้ในข้อ
วัตรปฏิบัติก็ได้เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์สั่งสอน
ภิกษุสามเณรมีอันเตวาสิกสิทธิวิหาริกนับด้วยสิบ
ด้วยร้อยเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ พระภิกษุบางพระองค์
ก็ทรงจำไว้ได้ซึ่งพระคัมภีร์พระวินัยปิฎกคัมภีร์หนึ่งบ้าง
สองคัมภีร์บ้าง สี่ห้าพระคัมภีร์ก็มีบ้าง บางพระองค์
ก็ทรงไว้ซึ่งพระสูตรตันตปิฎกสี่สิบห้าสิบ พระสูตร
ร้อยพระสูตรยิ่งกว่าร้อยพระสูตรก็มีบ้าง บ้างก็ทรง
ไว้ได้ซึ่งพระอภิธรรมปิฎกนับด้วยสิบภาณวารบ้าง

ยิ่งกว่าร้อยภาณวารบ้าง บางพระภิกษุก็เป็นพระ
วินัยธร บางพระภิกษุก็เป็นพระธรรมกถึกสำแดง
พระสัทธรรม เทศนาไพเราะ อาจยังน้ำจิตบรรษัท
ให้มีประสาทโสมนัสศรัทธายิ่งขึ้น ไปได้ร้อยเท่าพัน
ทวี บรรดากุลบุตรในตระกูลทั้งปวง ก็ออกบรรพชา
อุปสมบทในพระพุทธศาสนา เป็นอันมากทุกเดือนปี
มิได้ขาด”

วิธีการศึกษานั้นก็เรียนรู้จากครู อาจารย์ นัก
ปราชญ์ เถร มหาเถร ตำรับตำรา และคัมภีร์ ต่าง ๆ
ด้วยการ “มันฟังพระธรรมเทศนา อันใดอันตนกระทำ
บำเพ็ญบมิแท้ได้ หมั่นถามท่านผู้รู้ผู้หลักโสด” วิธีการ
ศึกษาก็ตั้งอยู่บนรากฐานทางญาณวิทยาที่ว่ารู้ด้วยตาหู
หูฟัง จมูกดมกลิ่น ลิ้นชิมรส กายสัมผัสนี้ “เป็นของจริง
ยิ่งกว่าใจเห็น” ดังนั้น วิธีการให้การศึกษาจึงถือหลักว่า
“ตริบตริตรองปฏิบัติ” “อันพิจารณาเห็น “จน “รู้จะแจ้ง
เจเนใจเป็นอันดี” ดังที่นางนพมาศ พรรณนาวิธีการได้
รับการศึกษาของตนเองด้วยการปฏิบัติว่า “สอนให้เล่น
แต่ร้อยกรอง วาดเขียนและชวนดูดาวนพเคราะห์” จน
ในที่สุด “ก็ถึงซึ่งชำนาญานาญสิ้น” อันเป็นจุดมุ่งหมาย
หนึ่งของการจัดกรศึกษาในสมัยสุโขทัย เพื่อให้ได้นัก
ปราชญ์ฉลาดรู้คดีโลกคดิธรรม และมีกมลจิตกอบปรด้วย
ศรัทธาอุตสาหะ บำเพ็ญทานการกุศล ด้วยการศึกษ
ดังกล่าวมานี้ “คนในเมืองสุโขทัยนี้จึงมักทานมักทรง
ศีล” และประกอบไปด้วยสติปัญญาโดยมาก

ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ได้เสนอความคิดทางการศึกษาที่สำคัญว่า “วิชาดีมีทรัพย์เขานับถือ” กล่าวคือผู้มีวิชาดีย่อมมีทรัพย์ย่อมมีผู้นับถือ หรือ มีวิชาดีและมีทรัพย์ย่อมมีผู้นับถือและถึงกับยอมเสียชีพแต่ไม่ยอมเสียใ้รู้ ดังโคลงโลกนิติในสมัยอยุธยาว่า

“เสียทรัพย์ครองอย่าได้ เสียยศ

ยศศักดิ์เสียอย่างด	ฝ่ายรู้
ฝ่ายรู้นาคอยาลด	เสียอาตม์
เสียอาตมครองรู้	อย่าให้เสียธรรม”

โคลงดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่ายอมเสียทรัพย์แต่อย่าได้เสียยศเสียศักดิ์ แต่ยอมเสียยศเสียศักดิ์ก็เพื่อไฝ่หาความรู้ ยอมไฝ่หาความรู้แม้จะต้องเสียชีวิต แต่ก็อย่าให้เสียธรรม ถือว่าการไฝ่หาความรู้และการรักษาธรรม เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ต้องรักษาไว้ยิ่งกว่าชีวิต

เป้าหมายของการไฝ่หาความรู้ หรือจุดมุ่งหมายของการศึกษา ก็เพื่อขจัดอริชา สร้างปัญหา ความฉลาด ความรอบรู้ และสร้างคุณธรรม ให้แก่ผู้เรียน

เมื่อมีเป้าหมายการศึกษาดังที่พรรณนามานั้น จึงกำหนดว่าต้องเรียน “วิชาสารพรรณ” ทั้งคดีโลกและคดีธรรม

คติธรรมนั้นยึดถือ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และมุ่งพัฒนาให้ประชาชนเป็นผู้มีธรรมสำหรับคดีโลกนั้น เรียนศิลปศาสตร์ ภาษาศาสตร์

การแต่งกาย กลอน โคลง ฉันท์ การเกษตร การพาณิชย์ การช่าง การดนตรี การละคร การฟ้อนรำ การต่อสู้ด้วยอาวุธชนิดต่าง ๆ การทหาร การสงคราม การแพทย์ และเภสัช การเสมียน ดังจะเห็นได้จากตำราที่ใช้เรียนมี พุทธศาสนา จินตามณี คชศาสตร์ พิชัยสงคราม ตำรายา

สำหรับจินตามณีนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมอบหมายให้พระโหราธิบดีแต่งเพื่อเป็นแบบเรียนวิชาภาษาไทย สำหรับสอนคนไทย และใช้มาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีบางคน กล่าวว่า การที่พระนารายณ์มหาราชให้พระโหราธิบดีแต่งจินตามณีนี้นี้ก็เพื่อป้องกันมิให้คนไทยไปไฝ่ใจต่างชาติ จนลืมภาษาไทย นับว่าเป็นการใช้การศึกษาเพื่อขจัดปัญหาทางการเมือง เป็นความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการศึกษามีการสร้างจินตามณี ขึ้นมาอีกเล่มหนึ่งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

การเรียนวิชาต่าง ๆ นั้น ก็ให้ถึงซึ่ง “ปัญญาชำนาญ” ด้วยการ “บอกให้แจ่มแจ้งให้จริง ทุกสิ่งอัน” และผู้เรียนก็ต้องมี “น้ำใจตรึกนึกจิตรตรอง” จน “มีปัญญาวิจารณ์เป็นการใหญ่” “รู้แท้แน่แท้ใจ” และ “แจ้งสรรพทุกประการ” ดังตัวอย่างการเป็นเสมียนว่า

“เป็นเสมียนรอบรู้	วิสัยทัศน์
พินเอกพินโททัศน์-	ฆาฏคู้
ฝนทองอีกฟองมัน	นฤคหิต นั้นนา
แปดสิ่งนี้ใครรู้	จึงให้เปนเสมียนฯ”

การสั่งสอนนั้นถือหลักว่า “เป็นแต่ฝันยังไม่มันเหมือนตาเห็น” “ดูจนสุดในวิมุติที่สงสัย” “ถามหาเหตุผลที่ต้นปลาย” จน “เห็นเหตุแจ่มแจ้ง ไม่แฝงเฟื่อง” จนในที่สุด มีปัญญา แก้ปัญหาได้

ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ได้เสนอความคิดทางการศึกษาที่สำคัญไว้ให้ปรากฏอยู่ในอุทธาว่า “จำเรณูวัยรอบรู้วิชาการ” อันมีความหมายว่า เมื่อเด็กต้องไฝหาความรู้ “สารพัดศึกษาวิชาการ ชานีชานาญทุกสิ่งไป” จน “เฉลียวฉลาดรู้รอบขอบพิตรากิจหนักเบาเอาใจใส่” ในสุภาภิตสอนเด็ก กล่าวว่า “แต่บุรุษเรียนรู้อยู่เป็นนิจ” นี่คือความคิดว่า การศึกษาตลอดชีวิต เพราะว่า

“ชายจะงามความรู้เป็นเครื่องประดับ
ถึงจะตกไหนได้ทรัพย์ไม่ขาดสน”

ในทุกคตะสอนบุตร มีโคลงที่สะท้อนความสำคัญของการศึกษาว่า

“คนใดถอยจากรู้	วิชา
หญิงรูปร่างกิริยา	โฉดด้วย
บรรพชิตปรีชา	ศีลขาด
สามสิ่งนี้ชื่อม้วย	ชีพสิ้นสุดสกนธ์

และพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อความสำคัญของการศึกษาว่า “ความรู้คู่เปรียบด้วย กำลังกายเฮย” คำกล่าวนี้เสมือนกับที่ อัลวิน ทอฟฟ์เลอร์ กล่าวว่า ความรู้คือ

อำนาจ พระราชจริยวัตรของพระปิยมหาราชในด้าน การศึกษานั้น จะเห็นได้ในสามกรุงว่า

“ความรู้สู้ท่านถ้วน ทางเสถียร
เมื่อพระเยาว์เล่าเรียน เริ่มปั้น
พลันเพลินเจริญเพียร พิทยเพิ่ม ภูลแฮ
เพ่งพิจารณาการหมั้น สติหมั่นปัญญา”
พระองค์ท่านเป็นตัวอย่างอันดีของผู้ที่ “เป็นคนเรียนรู้อยู่เสมอ”

ในทิโตประเทศ กล่าวว่า “สรรพสมบัติทั้งหลายอะไรจะประเสริฐเท่าปัญญาเป็นไม่มี เพราะใครจะแย่งเอาไปมิได้ ซื่อขายมิได้และเป็นสมบัติอันมิตายตัว”

“อันว่าแม่น้ำไหลมาจากที่สูง ย่อมมาระคนปนกับน้ำในมหาสมุทรฉันใด ความรู้ถึงจะมีอยู่ในผู้มีสกุลต่ำ ก็อาจจะทำให้ผู้นั้นร่วมสมาคมชั้นสูง และได้รับส่วนแห่งความเป็นบรมสุขได้”

“ความรู้ส่งให้เป็นผู้ประพตติดี ความประพตติดี นำให้ได้รับตำแหน่งดี ตำแหน่งหน้าที่ดีทำให้เกิดทรัพย์ ทรัพย์หนุนให้ประพตติธรรมสะดวก และถึงที่สุดก็จะมี ความสงบสุขเป็นที่ยิ่ง”

“วิทยาความรู้อันได้จากการศึกษา ย่อมนำมาซึ่งกิตติศัพท์อุโฆษ”

“มีบุตรที่ฉลาดคนเดียว ย่อมดีกว่าบุตรที่โง่งงตั้งร้อยคน ย่อมกำจัดความมืดให้ปราศหายไปได้ แต่ดวงดาวนับร้อย ย่อมไม่อาจกำจัดความมืดให้สว่างได้เพียงพอ”

“ผู้ที่ไม่มีใจโอบอ้อมอารีหนึ่ง ไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมหนึ่ง ไม่มีความมานะกล้าหาญหนึ่ง ไม่แสวงหาความรู้หนึ่ง ไม่แสวงหาทรัพย์หนึ่ง ก็เป็นแต่บุตรคูของมารดาเกิดมาหาประโยชน์มิได้”

การที่จะเป็นผู้ฉลาดรอบรู้มีปัญญา มีความรู้ มีคุณธรรมก็ด้วยการได้รับการศึกษา ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือการพัฒนาคนให้มีสติปัญญา มีความฉลาดรอบรู้มีคุณธรรมและมีความสามารถประกอบอาชีพได้จึงต้องจัดให้ได้เรียนทั้ง “คติโลกแลคติธรรม” ด้วยการสวดรับฟัง ใต้ถอม อ่าน คั่นคว่ำ ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจน “ไม่เคลือบแคลงแจ้งตระหนักประจักษ์ใจ” และจน “เชี่ยวชาญประสิทธิวิทยา” แหล่งความรู้นั้นมีได้ทุกช่องทางดังมีกลอน กล่าวไว้ในสามกรุงว่า “ต่าง ๆ ทางก่อภู เกิดการเรียนรู้ เลิศล้ำสำคัญ” ในสุภาषิตสอนเด็กเสนอความคิดเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ว่า “เรียนคัมภีร์พากเพียรเรียนซ้ำ ๆ ที่เคลือบโคล้ไต่รตราตริกตรองถาม” “จะเป็นช่างชอบชำนาญให้ยังผู้รักจะรู้เร่งรู้ให้เป็นผล” “อันความรู้จริงถึงสิ่งเดียวแต่ซบเคียวขึ้นใจอยู่ในจิต” ในทุกคตสอนบุตรว่า “แม้มีงานการใดที่ไม่เคย จงเฉลยใต้ถอมตามสงกา” ความรอบรู้และปัญญาจะเกิดขึ้น

ในสมัยอยุธยาสร้างตำราจินดามณีไว้สองเล่ม เป็นแบบเรียนอย่างต่อเนื่องมาจนสมัยรัชกาลที่สาม แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทได้สร้างแบบเรียนจินดามณีเป็นเล่มที่สามไว้เป็นหนังสือเรียน

การศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นก็เรียนกันตามบ้าน ตามวัด ตามวัง ที่มีผู้ใหญ่ที่มีความรู้เป็นครูสอนให้ ทั้งคติโลกและคติธรรม

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีฝรั่งเข้ามาติดต่อกับพระองค์ท่านทรงเห็นว่าวิชาเกี่ยวกับคติโลกของพวกเขาฝรั่งนั้นมีมาก และที่สำคัญควรจะต้องศึกษาจากพวกเขา ดังมี พระราช

“ดำรัสปัจฉิมพจน์ สั่งไว้

การศึกษาปัจฉิมพจน์ ญวนม่าน แล้วนา

ยังหวงบ่วงฝรั่งให้ เนตรตั้งวังรไว

เขามีความรู้หลากหลาย

ล้วนซึ่งเราพึงใจ ใครรู้

ความคิดวิชาใด ควรทราบ

จงอย่าว่างใจสู้ สืบคว้าหาหนฯ”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมองเห็นชัดในพระราชดำรินี้ จึงศึกษาภาษาอังกฤษจนใช้ได้อย่างดี และศึกษาวิชาการของชาวตะวันตก โดยเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์ด้านดาราศาสตร์ จนสามารถคำนวณตำแหน่งและเวลาของการเกิดสุริยุปราคาได้ถูกต้องแม่นยำ เป็นที่นับถือยกย่องว่าเป็นพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย ชาวตะวันตกก็สรรเสริญในพระปรีชาสามารถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวไว้ว่าการศึกษาวิชาการของตะวันตกนั้น พระชนกของพระองค์ท่านทรงเริ่มไว้ ดังโคลงในสามกรุงว่า

“ต่าง ๆ ทางก่อกู้ เลิศล้ำสำคัญฯ
สมเด็จพระปิตุราชไท่
เริ่มสร้างทางเรียน
รับมรดกชนกเกล้าฯ
ท่านกว้างทางมติ-ตรีเอยฯ
“ความรู้คู่เปรียบด้วย
พระราชนิพนธ์ตั้ง
เป็นหลักประจักษ์จ้ง
สำนักการเรียนสล้าง
ทางตรงทรงทราบแจ้ง
สิ่งที่จำเป็นสมัย
คือว่าวิชาใน
อยากจะรู้อย่าลี้
“ส่งไทยไปยุโรปทั้ง
เพื่อศึกษาภาษา
หลายอย่างต่างวิทยา
ราชทรัพย์นับล้านล้าน

เกิดแก่การเรียนรู้
ประจักษ์หลักนี้ได้
จึงพระจุลจอมเกล้าฯ
กำลัง กายเฮย”
นี่อ้าง
จริงจิต
สลักไว้ในกมลฯ
จริงหทัย ท่านเฮย
ใหม่นี้
ตะวันตก
เร่งเต้าเร็วตาม
อเมริกา ด้วยเฮ
แผ่ช่าน
ยื่นประโยชน์
เลิศล้ำผลสนอง ฯ”

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการปฏิรูปการศึกษาแบบตะวันตกอย่างขนานใหญ่ ศึกษาแผนการศึกษาทั้งของชาติตะวันตกและญี่ปุ่น นำมาเป็นแบบอย่างร่างแผนการศึกษาของไทย เปิดโรงเรียนให้เด็กไทยได้เรียนหนังสือพระยาศรีสุนทรโวหารสร้างแบบเรียนมูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยชน์สังโยคพิธาน ไหวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์

ต่อมาสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงออกกบตบริหาร บังคับการศึกษา เสริมปัญญาราษฎร์”

“ศึกษาชาติแท้ ทางวัฒนานา
มีพระราชบัญญัติ แยกไว้
ภาคปฐมมัธยมจัด แจกส่วน
ภาคอุดมบ่มใช้ เชิดขึ้นปริญญา”
มีการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมจนถึงระดับ
อุดมศึกษา เปิดมหาวิทยาลัยเพื่อจัดการศึกษาให้ได้
รับปริญญา

จากนั้นมา การศึกษาของชาติทุกระดับก็เจริญก้าวหน้ามาอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบันนี้ มี
ปริญญาการศึกษาของชาติตะวันตกนำมาใช้ และ
ปฏิบัติจัดการศึกษาไทย ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช
บัวศรี ได้คิดปรัชญาการศึกษาไทยโดยที่ท่านนิยาม
ไว้ว่า “การศึกษา คือ การพัฒนาชนชั้นห้า” อันได้แก่
“รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รวมกัน
เป็นชีวิตของมนุษย์” สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ นิยาม
ว่า “การศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตเพื่อให้อัจฉริยะ”
นับได้ว่าปรัชญาการศึกษาเป็นที่กระจ่างแจ่มชัด
มีผลต่อการปฏิบัติกิจการการศึกษาของชาติไทย
อยู่ในปัจจุบันนี้ และมีการสอน เพื่อให้ผู้เรียน
สามารถแก้ปัญหาอันเป็นนิยามของปัญญาที่ สำเร็จ
บุญเรืองรัตน์ นิยามไว้ ด้วยการให้สังเกตจนเห็น
ปัญหาแล้วตั้งสมมุติฐาน รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์
ข้อมูล แล้วสรุปเป็นสาระของความรู้ ความจริง

การนำมาใช้

ความคิดที่สำคัญยิ่งที่ว่า “เมื่อน้อยให้เรียนวิชา” “เป็นคนเรียนความรู้” “แต่บุรุษเรียนรู้อยู่เป็นนิจ” นี้ถ้าแปลออกจากภาษาอังกฤษที่ตรงกับคำว่า Life Long Education อันหมายถึง การศึกษาตลอดชีวิตที่พระราชบัญญัติการศึกษาของไทยปัจจุบันกำหนดไว้ให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชนเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตนี้ ซึ่งเราแปลมาจากความคิดของพวกเขาชาวตะวันตกนั้น ที่แท้แล้วสังคมสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้กล่าวถึงและมีมานานแล้วอย่างยาวนาน แต่เราไม่ค่อยปฏิบัติกันในปัจจุบันนี้ จนฝรั่งมาเสนอเราคนไทยก็เลยเห่อตามเขาไปทั้ง ๆ ที่ปรัชญาการศึกษาไทยก็มีดีอยู่อย่างมากและมีมาก่อนฝรั่งเสียเสียอีก แม้แต่ความคิดเรื่อง “เรียนรู้ด้วยการกระทำ (Leaning by Doing)” ก็มีอยู่ในสังคมไทยมาแต่สมัยสุโขทัยแล้วดังความคิดที่ว่าปฏิบัติศึกษาก่อนที่ จอห์น ดุย จะเสนอเป็นปรัชญา

การศึกษาลัทธิปฏิบัตินิยม หรือการศึกษาแบบพิพัฒนาการ แม้การศึกษาทางเลือกที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาก็มีมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังข้อความที่ว่า

“ต่าง ๆ ทางก่อภู เกิดแต่การเรียนรู้เลิศล้ำสำคัญ”

จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญา ความฉลาด ความชำนาญชำนาญ และคุณธรรม หลักสูตรการเรียนการสอนนั้นประกอบด้วยคติโลกและคติธรรมตลอดจนการประกอบสัมมาอาชีพ การศึกษาในสมัยสุโขทัย เน้นย้ำเรื่องคติธรรมเป็นอันมากจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีเป็นอย่างมาก น่าเสียดายที่เราไม่ค่อยได้ศึกษาและรับรู้ความคิดทางการศึกษาของไทยในอดีตของเราเอง จนละเลยละทิ้งกันเสียเกือบหมด ควรที่จะนำมาใช้เป็นหลักการการศึกษาไทยกันใหม่

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2551). **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยสุโขทัย.** กรุงเทพมหานคร :

SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยธนบุรี.** กรุงเทพมหานคร :

SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2547). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพมหานคร :

ชันพรีนติ้ง.